

Plánování sociálně ekonomického rozvoje společnosti musí brát v úvahu hodnotový systém společnosti, tvořící základ plánem formulovaných strategií, plánovaných cílů a samozřejmě i hlavní východisko motivačních a stimulačních soustav, které k jeho úspěšné realizaci působí. Při tvorbě plánu je nutno respektovat i to, jak se budou vyvíjet hodnoty a normy společnosti, jejích členů, společenských skupin, krátce všech subjektů plánovitého řízení, jaký životní způsob bude spjat s etapou rozvoje společnosti, které se plán tyká. Stačí si připomenout, jak se v průběhu posledních 20—30 let pronikavě změnily některé naše hodnotové představy a orientace vážící se na životní způsob a životní styl, trávení volného času, a jak se v důsledku toho změnila i struktura našich potřeb.

Předmětem pozornosti plánovačů by tedy — jinými slovy řečeno — měl být i očekávaný vývoj životního způsobu v rozvinuté socialistické společnosti. Vždyť životní způsob — jak jej definuje například B. Filipcová — je „...strukturovaný komplex činností, jimiž lidé různými způsoby uspokojují a utvářejí své potřeby, vztahů, které v tomto koloběhu činností a potřeb vznikají, jakož i s nimi spjatých hodnot a norem.“ [Filipcová 1976: 36]. Obdobně M. Huláková definuje životní způsob jako „...vnitřně propojenou strukturu potřeb spjatých s hodnotami, v níž se tzv. materiální a duchovní proliná a vyjevuje v obsahu a formách veškerého života“ [Huláková 1980: 15].

Hodnoty a potřeby jsou tedy spolu těsně svázány a z hlediska plánování sociálně ekonomického rozvoje společnosti je proto užitečné a žádoucí rozebrat vztahy mezi nimi a nastínit jejich význam pro formování osobnosti člověka, pro koncipování motivačních systémů a pro tvorbu plánovaných cílů.

Hodnoty a potřeby

V jiné práci je ukázáno, že „interfacem“ axiologické hodnoty a hodnoty užité je potřeba, protože v obou případech hodnotové objekty mají pro hodnotící subjekt význam proto, že uspokojují jeho potřeby [Klusoň 1981: 270]. Návaznost pojmu hodnota na pojem potřeba je tedy bezprostřední; hodnotovost věci, jevu, jednání, instituce apod. je dána tím, že je uspokojována nějaká potřeba, individuální nebo společenská.

V *Poznámkách k učebnici politické ekonomie Adolpha Wagnera* K. Marx ukázal, jak „všeobecný pojem ‚hodnota‘ vyplývá ze vztahu lidí k věcem vyskytujícím se ve vnějším světě, které uspokojují jejich potřeby, a že to tedy je druhový pojem ‚hodnoty‘ a že všechny ostatní druhy hodnoty... jsou jen odrůdami tohoto pojmu“ [Marx 1966: 400]. Na podmíněnost hodnoty uspokojováním potřeb upozorňuje i J. Zelený, který ji považuje za základ její objektivní: „...objektivním základem hodnoty jakéhokoliv jevu je, že uspokojuje nebo může uspokojit lidské potřeby a zájmy“ [Zelený 1969: 121]. J. Zelený rovněž zdůrazňuje, že vývoj potřeb a vývoj hodnocení jsou prvky téhož pohybu a že „...klasifikace a hierarchie potřeb, jak je na daném hierarchickém stupni spo-

lečenského vývoje jednotlivci, skupinami, společenskými celky přijímána a v konfliktech obhajována, vykazuje paralelní strukturu s klasifikací a hierarchií hodnot“ [Zelený 1969: 121].

Potřebou zde rozumíme prožívaný nebo pociťovaný nedostatek něčeho, co je potřebné pro život jednotlivce, kolektivu nebo společnosti. Potřebu jako vyjádření nedostatku něčeho chápe i J. Světlý [Světlý 1977: 88], který se přitom odvolává na K. Marxe, jemuž byla potřeba synonymem „nouze“, „chudoby“, „vnitřní nutnosti“ [Marx 1961: 102].

Právě uvedená definice potřeby se vztahuje jen na tzv. *potřeby v užším slova smyslu*, tj. ve smyslu *pociťovaných* nebo *prožívaných* nedostatků. Tyto potřeby zde zdůrazňujeme zejména proto, že — jak připomíná V. Brožík — „nepociťovaná potřeba nepůsobí stimulačně“. Takže pojetí potřeby doplňujeme poznámkou téhož autora, že „... potřeba v širším zmysle se vztahuje ... nielen na výsledok procesu metamorfózy objektivnej nevyhnutnosti na subjektívny pocit nedostatku ... Jevstvjú ... aj také potreby, ktoré si v plnej miere neuvedomujeme, ktoré buď ešte nepociťujeme, alebo sme ich prestali pociťovať ...“ [Brožík 1976: 88]. Jde tedy o *objektivní potřeby v širším slova smyslu*.

Chápeme-li hodnoty a hodnocení jako významy, které připisujeme věcem nebo jevům jakožto prostředkům uspokojování našich potřeb, potom hodnocení je i uvědomování si nějakého nedostatku. V oblasti materiální výroby hovoříme o nedostatku tehdy, jestliže potřeby převyšují produkční schopnosti určitého výrobního systému, jeho výrobní kapacitu. V takové situaci výrobky, jakožto užité hodnoty, nejsou neomezeně k dispozici, proto jsou pro nás významné a jsou předmětem našeho hodnocení. Potřeby jakožto pociťované nedostatky něčeho jsou často hnacími motory společenské výroby, představují impulsy pro rozšiřování nebo vytváření nových výrobních kapacit.

Rozvoj výroby je zdrojem rostoucího materiálního blahobytu společnosti a přirozeně i předpokladem rozvoje duchovních sil společnosti, všestranného rozvoje jejích členů, pro něž vytváří materiální předpoklady. Rozvojový proces produkuje ovšem nejen nové a nové statky, mnohost a různorodost užitečných hodnot, avšak i nová a nová omezení. Odstraňuje chudobu, nouzi, nedostatky, avšak některé nové nedostatky plodí. Rozvojový proces má tedy v sobě zabudován i jistý paradox: přispívá k uspokojení existujících potřeb společnosti, nové potřeby však vytváří. Odstraňuje nedostatky na jednom místě společenského systému, avšak současně je přesunuje do jiných oblastí.

Možno tedy říci, že omezené zdroje jsou zároveň faktory působící ke vzniku a k rozvíjení axiologické hodnoty. *Hodnotový vztah je tak přímo ovlivňován existencí a naléhavostí potřeby jakožto pociťovaného nedostatku a tím i vzácností hodnotového objektu.* Někdy i jeho nákladovostí. Tento faktor však ponecháme zvláštní úvaze.

Jestliže tedy nadbytek axiologickou hodnotu deformuje nebo ničí a jestliže je pravda, že rozvoj nevede vždy jen k likvidaci nedostatků, že je též „přesunuje“ do jiných oblastí, potom musíme počítat s tím, že některé hodnoty budou zanikat a jiné vznikat, že časem dojdeme k novým, ze současného hlediska nezvyklým hodnotám. V každém případě budeme mezi významné hodnotové prvky ve stále větší míře zařazovat úspěšnost, šetrnost, hospodárnost, efektivnost, s jejichž pomocí lze řešit řadu nedostatků i v mimoekonomických oblastech.

Marxistické pojetí potřeb vychází z *primátu výroby nad rozdělováním, směnou a spotřebou*. K. Marx zdůrazňoval, že výroba tím, že dodává spotřebě předmět, „vyrábí“ také spotřebu, určuje způsob spotřeby, vytváří spotřebitele. „Výroba vyrábí tedy nejen předmět pro subjekt, nýbrž i subjekt pro předmět. Výroba vyrábí tedy spotřebu 1. tím, že jí vytváří materiál; 2. tím, že určuje

způsob spotřeby; 3. tím, že vytváří ve spotřebiteli potřebu, jejímž předmětem jsou výrobky, které vytváří teprve ona sama. Vyrábí tudíž předmět spotřeby, způsob spotřeby a pohnutku spotřeby. Právě tak vyrábí spotřeba schopnosti výrobce tím, že jej podněcuje jako potřeba určující účel.“ [Marx—Engels, 13, 1963: 67—668]. Spotřeba je smyslem, konečným cílem výroby, a tedy i ekonomického systému, který je „dodavatelem“ hmotných statků a služeb, určených pro uspokojování společenských potřeb, do společenského metasystému. V procesu výroby, rozvoje ekonomického systému však současně nové potřeby vznikají.

Všechny společnosti současnosti pracují v podmínkách omezenosti zdrojů: potřeb je vždy více než zdrojů, stejně i struktura potřeb je pestřejší, mnohotvárnější a proměnlivější než struktura zdrojů. Zdroje jak co do kvantity, tak co do kvality „pokulhávají“ za potřebami, a proto existuje jisté napětí, rozpor mezi zdroji a potřebami, indukující činnost lidí, která — zacílena na uspokojování potřeb — řeší stránku zdrojů, jejich deficitnost i strukturu, inovuje výrobní postupy a produkty. Takto dosahovaná vyšší úroveň výrobních sil posunuje současně hodnotové představy společnosti a jejich členů o potřebách, působí k reformulaci cílů rozvoje společnosti nebo alespoň jejich aspiračních úrovní. Snaha uspokojit vyšší potřeby prostřednictvím dosahování ambicióznějších cílů společenského rozvoje motivuje další tvůrčí činnosti členů společnosti, které opět generují nové, efektivnější varianty rozvoje zdrojů. Zdálo by se tedy, že čím větší je napětí mezi potřebami a zdroji, tím větší je zainteresovanost členů společnosti na společenském rozvoji. Dialektický rozpor mezi potřebami a zdroji je však současně i dialektickou jednotou možnosti a skutečnosti a zvyšování napětí mezi nimi stojí v cestě normativní požadavek reálnosti, jako základu možného, dosažitelného.

Hodnoty ovlivňují tedy vznik konkrétních potřeb i jejich uspokojování. Na rozdíl od potřeb, vyjadřujících konkrétní nedostatky ve věcech, jevech, jednáních v konkrétním místě, čase a konkrétního subjektu, jsou hodnoty relativně stabilnějšími soudy hodnotícího subjektu a umožňují učinit si v určitém souhrnu obecnější představu o nějakém budoucím, žádoucím stavu. Hodnoty na jedné straně vyrůstají z potřeb, na druhé straně tyto potřeby ovlivňují tím, že jsou základem tvorby cílů, jejichž dosažení umožňuje uspokojování potřeb. Potřeby nejsou jen hodnotové kategorie; jsou současně součástí faktů a jako takové bezprostředně ovlivňují cíle. Ovšem hodnoty, resp. soustava hodnot, mají zřejmě přímý vliv na konkretizaci potřeb. Obdobný názor vyslovuje řada autorů. Například V. Brožík uvádí „...že k vnútorným podnetom stimulujúcim potreby musíme rátať aj spoločenské hodnotové normy, ktoré sú síce fylogeneticky tiež odrazom spoločenského bytia, ale v ontogenéze hodnotiaceho subjektu vystupujú ako prijatý vnútorný podnet subjektívnej povahy.“ [Brožík 1976: 89]. Obdobně I. M. Popova: „Osvojené internalizované hodnoty predstavujú rovněž zvláštní podnět, důležitý impuls pro formování potřeb, které se v odpovídajících podmínkách stávají faktorem jednání.“ [Popova 1976: 34]. Velehradský a kol. dokonce potřeby hodnotám v jistém smyslu podřizují: „Hodnoty jsou takovými regulátory činnosti a jejími iniciátory, že člověk je jím schopen podřizovat své potřeby a zájmy“ [Velehradský 1978: 48]. Mezi potřebami a hodnotami je tedy interakce, oboustranná závislost.

Uspokojování potřeb a rozvoj osobnosti

Lidské potřeby zkoumáme též proto, že proces vytváření a uspokojování potřeb člověka je současně procesem rozvíjení jeho osobnosti, procesem probouzení iniciativy a aktivizace jeho tvůrčích sil. K mnohostrannému rozvoji osobnosti do-

cháží zřejmě jen na základě uspokojování mnohostranných potřeb. K. Marx kladl do souvislosti bohatství a bohatého člověka s bohatstvím jeho potřeb: „Vidíme, jak namísto ekonomického *bohatství* a *bídy* nastupuje *bohatý člověk* a *bohatá lidská potřeba*. *Bohatý* člověk je zároveň člověk *potřebující* totalitu lidského životního projevu. Je to člověk, v němž jeho vlastní uskutečnění existuje jako vnitřní nutnost, jako *nouze*“ [Marx 1961: 102].

Proces uspokojování potřeb člověka je *společenským* procesem rozvíjení jeho osobnosti zejména tehdy, nejsou-li jeho potřeby v rozporu se základními hodnotami a normami společnosti. Souvislost mezi všestranným rozvojem osobnosti a mezi rozvíjením potřeb lidí v souladu se soustavou hodnot společnosti lze nalézt i v poslední práci M. Hulákové: „Celospolečenské uplatňování socialistického hodnotového systému, jehož vrcholnou hodnotou je všestranný rozvoj lidské osobnosti v novém životním způsobu, ... vyžaduje plné rozvinutí všech produktivních sil společnosti, ... jako jediný způsob, jímž je možno dosáhnout plnění základního zákona socialismu, neustálého rozvíjení a uspokojování rostoucích materiálních a kulturních potřeb lidí“ [Huláková 1980: 143].

Pro společnost, jejíž hospodářství pracuje s vysokou úrovní ekonomické efektivnosti společenské práce a v níž jsou odstraňovány rozdíly mezi duševní a fyzickou prací, přestává být hlavním problémem společenského rozvoje uspokojování základních materiálních existenčních potřeb spojených s výživou, bydlením, oblečením apod. V takové společnosti vystupují do popředí potřeby spojené s rozvojem tvůrčích sil jejích členů. Členitost těchto potřeb je obvykle značná a stupeň jejich uspokojení různý.

Průzkum a prognózování potřeb, zejména dlouhodobých, souvisejících s všestranným rozvojem členů společnosti, představuje důležitý úkol společenského plánování. V krátkodobém a střednědobém plánovitém řízení ekonomického rozvoje se setkáváme s pojmem poptávka, kterou rozumíme potřebu subjektů plánovitěho řízení modifikovanou objemem disponibilních finančních prostředků (vlastních, vytvořených, nebo přidělených vyšší jednotkou), které umožňují pocíťovanou nebo plánem zdůvodněnou potřebu krýt. V rámci dlouhodobého plánování však většinou nelze k omezením tohoto druhu přihlížet, a proto potřeby studujeme zejména z hlediska vytvářejícího se životního způsobu a v závislosti na očekávaných hodnotách a normách společnosti. Z hlediska prognózování potřeb je přitom důležité si uvědomit, že jsou určitým způsobem strukturovány.

V literatuře se obvykle rozlišují tzv. potřeby elementární, jejichž uspokojení umožňuje základní životní funkce (potrava, oděv, bydlení, odpočinek, pohyb) a potřeby vyšší, jejichž uspokojování vede k rozvoji osobnosti (vzdělání, kultura, postavení ve společnosti apod.). M. Huláková, která rovněž zmiňuje toto obvyklé členění potřeb, však ukazuje, že „... v konkrétním lidském životě je struktura potřeb a s ní spjatá struktura hodnot tím složitější, čím složitější je celý společenský organismus a čím hlubší je jeho osvojení člověkem“ [Huláková 1980: 12].

Na tomto místě se otázkami strukturalizace potřeb v podmínkách rozvinuté socialistické společnosti nemůžeme zabývat. Pro naše účely postačí, jestliže si lidské potřeby seskupíme do tří základních skupin, z nichž se každá váže k jiné stránce rozvoje člověka a má tedy i odlišnou motivační účinnost. Takového hrubé členění potřeb má z hledisek, která zde sledujeme, význam nejen proto, že je jednodušší a tím i názornější, nýbrž i proto, že se váže na některé základní přístupy motivační, o nichž bude dále řeč.

Rozlišujeme tedy tyto tři základní skupiny potřeb:

- a) potřeby spojené s udržováním a rozvíjením života, se zabezpečením a rozvíjením zdraví člověka;
- b) potřeby plynoucí ze společenského (sociálního) okolí člověka;
- c) potřeby související s rozvojem osobnosti a se seberealizací člověka.

E. Z. Majminas, který rovněž zdůrazňuje vývoj potřeb v závislosti na rozvoji společnosti, vidí hlavní směr vytváření struktury potřeb v posloupnosti: hmota → energie → informace. S rozvojem výrobních sil, na jejichž základě jsou v podstatě uspokojeny základní fyziologické potřeby člověka (potrava, obydlí, ošacení), se zvyšují požadavky na energii (např. rostoucí požadavky na mobilitu obyvatelstva) a posléze na informace, především na vědeckotechnické poznatky: „S růstem produktivity společenské práce a s rostoucí složitostí výrobního systému souvisí rostoucí úloha energetických a - v poslední době - informačních toků (včetně informací o vlastních výrobně technologických vazbách, o zdrojích a způsobech jejich využití, o potřebách). Avšak potřeba informací daleko překračuje rámec výrobního procesu. Je určována rostoucí složitostí společenského rozvoje“ [Majminas 1971: 53].

Uspokojování takovýchto „vyšších“ potřeb měl zřejmě na mysli i K. Marx, když zdůrazňoval rostoucí význam „volného času“, který považoval za měřítko bohatství společnosti.

Rovněž práce z oblasti sociálního plánování vysunují do popředí otázku všestranného rozvoje osobnosti členů společnosti, jakožto hlavního cíle sociálního rozvoje: „Všestrannost člověka musí v socialistické společnosti mít charakter harmonického rozvoje osobnosti. Vysokou úroveň technické a vědecké přípravy je nutno spojovat s mravním, politickým a estetickým rozvojem“ [Elmejev 1974: 72]. *Sociální plánování pomáhá formulovat právě takové potřeby, které přispívají k všestrannému rozvoji osobnosti.* V. N. Kiričenko [Kiričenko 1974: 197] v této souvislosti uvádí *sociální program*, který je v jeho pojetí součástí dlouhodobého plánu a je zaměřován na rozvíjení socialistického způsobu života.

Vysoká úroveň spotřeby, tj. vysoký stupeň uspokojování potřeb, pokud nepřispívá k rozvíjení způsobu života, nemůže však být sama sobě cílem ani ekonomického, ani sociálního rozvoje společnosti. „Vyšším smyslem socialistické společnosti je zdokonalování člověka, svobodný, volný rozvoj schopností a tvůrčí aktivity každého pracujícího. Avšak, jak ukazuje praxe, zvyšování životní úrovně nevede v našich podmínkách vždy k rozvoji člověka. Jsou případy, kdy růst výroby a kulturních statků, rozšiřování volného času nejsou lidmi využívány pro rozšiřování okruhu jejich zájmů, pro duchovní a fyzický rozvoj“ [Elmejev 1974: 76]. Příčiny takového stavu je třeba spatřovat též v tom, že v dané oblasti společenského života je přetržena vazba mezi společenskými normami a individuálními hodnotami, že členové společnosti neinternalizovali tuto soustavu, popřípadě že normy v dané oblasti dosud neexistují.

Pestrost a různorodost stránek rozvoje lidské osobnosti, mající základ v její rozvinuté hodnotové soustavě, vede přirozeně k pestrosti potřeb a k možnosti vytváření alternativních potřeb; je možné si zajistit představit velký počet variant potřeb. Rozvažovaná vrcholná hodnota v podobě „základního zákona socialismu“ nevede sama o sobě k jednoznačnému výběru některé z těchto variant; sama tato hodnota, resp. norma, jakkoli je společensky významná, nepostačuje k tomu, aby pouze na jejím základě mohl být vytvořen jednoznačný společenský preferenční systém.

Koncepce rozvinuté společnosti přináší jejím členům velkou varietu možností individuálního rozvoje. Jestliže postulát seberealizace osobnosti jednotlivce ve-

de nakonec k tomu, že se každý může všestranněji a plněji projevovat, tj. experimentovat, inovovat, zdokonalovat a rozvíjet se, než tomu bylo na nižších stupních rozvoje společnosti možné, potom to též znamená, že jednotlivec nebo společenská skupina musí být s to posuzovat a hodnotit větší varietu důsledků svých rozhodnutí a možných akcí. Hodnocení předpokládaných důsledků různých variant uspokojování potřeb ve stále složitějších systémech je přirozeně stále obtížnějším úkolem. Nižší stupeň společenského rozvoje a menší složitost společenských systémů zdůrazňovala spíše separaci, nezávislost jednotlivce na širším okolí. Naopak vyšší stupeň rozvinutosti společnosti násobí vazby členů společnosti a společenských skupin na společenské okolí, neboť pestrost potřeb a rizika spojená s jejich vývojem a uspokojováním vedou k tomu, že jednotlivci i společenské skupiny zajišťují svůj všestrannější rozvoj rozmnožováním svých vazeb na ostatní prvky společenského systému. Tento vývoj znamená sice únik jednotlivců z „determinismu uzavřeného okolí“, současně však činí jejich rozhodování obtížnějším a racionalitu tohoto rozhodování společensky důležitějším úkolem. Větší četnost vztahů jednotlivce ke společenskému okolí s sebou přináší i větší možnosti konfliktů a zájmových rozporů. Postulát seberealizace osobnosti vede tedy mimo jiné k rozmnožování vztahů a závislosti jednotlivce a společenských skupin na společenském okolí, což při splnění dalších podmínek může působit k větší provázanosti prvků společenského systému. Dalším důsledkem je rostoucí obtížnost racionálního společenského a individuálního výběru (rozhodování) i rostoucí význam společenských norem a jejich internalizace rozhodovateli v daném společenském systému. Vysoký stupeň provázanosti a závislosti prvků systému na ostatních prvcích, který je doprovázen odpovídajícím stupněm racionality společenského i individuálního rozhodování, umožňuje dosahování odpovídajících synergetických efektů spojených s fungováním daného společenského systému nebo jeho částí. *Potřeba vyšší racionality rozhodování a chování jednotlivců a společenských skupin v rozvinuté společnosti je nutnou daní, kterou členové společnosti musejí platit za větší možnosti v uspokojování potřeb.*

Ke zvyšování jednoznačnosti a racionality celospolečenského výběru může přispět přijetí odpovídajících společenských norem, které blíže charakterizují způsob života ve vyspělé společnosti a určují základní směry zvyšování životní úrovně jejích členů a vývoje jejich potřeb. Jde tedy o prohloubení vazeb mezi individuálními a společenskými hodnotami a mezi hodnotami (normami) společnosti a jejími potřebami.

Motivační účín potřeb

Při rozvíjení společenské normativní soustavy nutno brát v úvahu různou povahu potřeb z hlediska motivačního, tj. skutečnost, že člověk žije svými potřebami a že plné uspokojení všech jeho potřeb se prakticky rovná jeho umrtvení, alespoň jako aktivního člena společnosti. Plné uspokojení potřeb člověka jako cíl společenského vývoje je zřejmě nerealné a s touto představou nepracovali Marx a Engels ani pro podmínky komunistické společnosti, když jim byla práce, zejména práce tvůrčí, první životní potřebou.

S rozvojem výrobních sil lze pozorovat, jak jsme si již ukázali, jistý posun zájmů členů společnosti k tzv. „vyšším“ potřebám. Člověk žije svými potřebami; jakmile je jedna z jeho mnohých a pestrých potřeb ukojena, obrací se jeho zájem a jeho snažení k uspokojení potřeby další, kterou dosud neměl možnost vzhledem k potřebám nutnějším, elementárnějším, uspokojit. A právě tato nejbližší vyšší, *neuspokojená potřeba je velmi důležitou z hlediska chování, z hle-*

diska pracovního jednání člena společnosti. Je proto žádoucí, aby zejména prostor neuspokojených potřeb, které jsou vzhledem ke stupni společenského vývoje „na řadě“, byl pokryt společenskými normami; ze společenského hlediska přestávají být středem pozornosti uspokojené potřeby, protože ty již nejsou motivátory lidského chování.

Jak celá společnost, tak i její jednotlivé části i všichni její členové žijí svými potřebami. Uspokojené potřeby přestávají výrazněji motivovat chování jednotlivců i společenských skupin a na jejich místo nastupují potřeby neuspokojené, které současně vytvářejí tlaky na rozvoj zdrojů, a tedy i na další společenský pokrok. Směr společenské aktivity jednotlivců i kolektivů, intenzita jejich práce a tvůrčí činnosti jsou ovlivňovány, ne-li zcela určovány, neuspokojenými potřebami. Proto i rozvíjení společenských norem musí jít tímto směrem.

V realitě společenského života nejsou přirozeně všechny potřeby plně a natrvalo uspokojeny nikdy. Nelze proto brát doslova tvrzení, že když člověk uspokojí jednu skupinu potřeb, obrací se k další skupině. V situacích, v nichž je převážně zaměstnán uspokojováním elementárních potřeb, má na zřeteli i uspokojování potřeb vyšších, z nichž některé i uspokojuje. Současně uspokojení podstatných potřeb nižší kategorie neznamená, že se k nim subjekt již nevrací. Vždyť jist musíme každý den, oblékat se, pečovat o své zdraví atd. Ovšem přestane-li být uspokojování těchto potřeb problémem, přesouvá se těžiště naší pozornosti na potřeby vyšší, na něž je potom žádoucí přesunout i systém motivace. Seberealizační potřeby nemohou být přirozeně uspokojeny nikdy, avšak již pouhá možnost jejich částečného uspokojování otevírá značné zdroje motivační.

Samozřejmě přechod z nižších potřeb na potřeby vyšší není jednoduchý. Je to vždy zvláštní proces závisející na individualitě osobnosti (na jejich hodnotách), již se týká, nebo na charakteru sociální skupiny, o jejíž potřeby jde. Často jsme svědky toho, že dosažení rozumné úrovně uspokojení materiálních potřeb nevede k odklonu od materiálních statků, že naopak jejich hromadění stále pokračuje. Samozřejmě takto nadměrná a plýtvavá materiální spotřeba nemůže být modelem racionálně se chovajícího člověka v rozvinuté a bohaté společnosti, protože i ta má a bude mít problémy související se zajištěním zdrojů pro požadované přírůstky výroby a pro řešení znečištění životního a přírodního prostředí z toho vyplývajícího.

Jestliže není možné v realitě společenského života postulovat plné uspokojení všech lidských potřeb a jestliže je nutno nahlížet na proces uspokojování potřeb jako na proces otevřený, potom při rozvíjení společenské normativní základny nás budou stále více zajímat skupiny těch potřeb, které zůstaly buď zcela, nebo zčásti — v důsledku dosaženého stupně rozvoje dané společnosti (tj. dosaženého stupně rozvoje výrobních sil a výrobních vztahů) — neuspokojeny. Zájem rozvíjející se společnosti se tak v závislosti na rozvoji výrobních sil přesunuje směrem od uspokojování nižších, elementárních potřeb k potřebám vyšším, od potřeb fyziologických k potřebám sociálním a k potřebám zdravé seberealizace osobnosti. V naznačeném směru uspokojování potřeb roste jejich pestrost (jsou stále více vázány na individualitu osobnosti) i jejich motivační účinnost: nedochází-li k jejich uspokojení, vzniká nebezpečí pasivity a odcizení jednotlivce od společnosti, nebezpečí uzavírání společenských subsystémů. V procesu uspokojování těchto potřeb současně roste pracovní aktivita, zvyšuje se tvořivý charakter práce, roste iniciativa, krátce uvolňuje se sociální energie, která musí nakonec vyústit v rozvoj výrobních sil. Proto vývoj společenské normativní základny v oblasti základního cíle společnosti usměrňuje a ovlivňuje formulaci právě těchto vyšších lidských potřeb. *Cím samozřejměj-*

ší je v rozvinuté společnosti uspokojení základních hmotných potřeb, tím závažnější je prostor, který společnost vymezuje všestrannému rozvoji lidské osobnosti, v němž se více a plněji rozvíjejí stránky lidského života odlišující člověka od ostatní živé přírody, tj. jeho myšlení vyúsťující v práci jakožto cílevědomou a tvořivou činnost. Společnost, která právě takovéto možnosti rozvoji lidské osobnosti poskytuje, je společností pokroku, tj. společností, v níž na rozvoj výrobních sil a materiálního bohatství navazuje bohatství kulturních statků a morálních hodnot. V tomto ovzduší a na základě takových procesů se potom lidská práce dále osvobozuje a stává se lidskou potřebou. V tom také spočívá jedna z podstatných stránek humanity společenského vývoje.

V těchto podmínkách tedy do popředí vystupuje potřeba seberealizace a na práci se nahlíží stále více jako na tvůrčí činnost, která jako taková nabývá charakteru prvořadě lidské potřeby. Akademik J. Charvát vyjádřil naznačenou situaci v uspokojování potřeb výstižně takto: „Ke štěstí nestačí technická moc, střecha nad hlavou, teplo v bytě, ukojení hladu a pohlavních potřeb. Ani nestačí „užitečnost“ našeho počinání. Pohání nás zvědavost, řešení úkolů, touha po poznání, nutnost tvořit“ [Charvát 1970: 130—131].

Polský ekonom J. Pajestka, který zkoumal podmínky rozvíjení inovačního dynamismu, je rovněž přesvědčen o tom, že prvky tvořivosti jsou v lidech rozšířeny v daleko větším měřítku, než mnozí soudí: „Avšak je třeba je rozvíjet. Je zapotřebí též jasně říci, že tvůrčí formy a tvůrčí činnost jsou přístupné všem. To se musí stát jednou z opravdových ideologických tezí socialismu“ [Pajestka 1975: 36—37].

Případná pasivita a rezistence lidí vzhledem k cílům organizace, jejíž jsou součástí, nevyplývá obvykle z lidské povahy samé, nýbrž ze životních zkušeností. Každý z nás má v sobě větší nebo menší potenciál rozvoje, iniciativy a schopností převzít odpovědnost a realizovat cíle vyšší jednotky, tj. chovat se společensky odpovědně.

Rozvoj tvůrčích stránek lidské činnosti a potřeba seberealizace má v podmínkách socialismu velký význam. Potřeby tohoto druhu mohou být uspokojovány jak ve volném čase pracujících, tak přímo v pracovním procesu. Vyvolávání a rozvíjení těchto potřeb ve směrech, které jsou i společensky žádoucí, je přirozeně závislé na společenské normativní základně, na systému hodnot společnosti. Je-li pravda, že v každém člověku jsou skryty prvky tvůrčí aktivity, že každý člověk má alespoň určitý stupeň zájmu angažovat se v rámci určitého společenského celku, uplatnit své schopnosti, potom je nezbytné, aby především systém společenského řízení rozvoj osobnosti členů společnosti v pracovním procesu podporoval. Například na podnik nutno v takových podmínkách pohlížet jako na sociálně ekonomickou jednotku, která kromě uspokojování potřeb společnosti v rámci své úlohy ve společenské dělbě práce pečuje i o všestranný rozvoj svých členů, využívá jejich zájmů a potřeb k tomu, aby bylo dosaženo cílů podniku a dbá na to, aby se soustava norem a hodnot pracovníků podniku vyvíjela v souladu s těmito cíli a se společenskými normami. Z tohoto hlediska má podnik v sociálním rozvoji pracovníků naprosto nezastupitelnou úlohu: sjednocovat dílčí, zejména individuální zájmy s podnikovými a s celospolečenskými a využívat jich pro efektivní organizování podnikových činností. Uspokojování potřeb pracujících, zejména pokud jde o jejich seberealizaci a postupné sjednocování dílčích hodnotových struktur, se projevuje ve zlepšování komunikace a koordinace dílčích činností a ve zvyšování pružnosti a vnímavosti ke změnám společenských potřeb, ve vyšší angažovanosti jednotlivých členů, zejména pokud jde o dosahování plánovaných cílů dané organizace, daného podniku.

Člověk se vždy nechová podle takových — třeba i vědecky stanovených — norem, nechová se tak, jak bychom mohli z četnosti a síly vnějších impulsů usuzovat. Většinou se chová hůř a tak narušuje náš „vědecky založený plán“. Když zkoumáme příčiny tohoto stavu, snadno docházíme k závěru, že chyba je v našich předpokladech. Chování lidí a jejich skupin nelze vždy vysvětlit jen racionálními příčinami (tj. lidská „vůle je určována vášní nebo rozvahou“), a proto se mohou odlišovat preference jednotlivců, preference individuální a celospolečenské.

V literatuře se lze setkat s návrhy toho druhu, aby základnou formulace společenských a individuálních potřeb byly racionální technické normy, resp. normativy vypracované na vědeckých principech. Naproti tomu například N. J. Petrakov, který rovněž vychází z rostoucího významu uspokojování nehmotných potřeb, upozorňuje mimo jiné na to, že „normování v této oblasti nás může nakonec přivést až k masové standardizaci lidí namísto svobodného a všestranného rozvoje lidských sil“ [Petrakov 1974: 57].

Tento autor se domnívá, že normování potřeb obecně umrtvuje vznik nové informace, která by řídicímu orgánu umožňovala aktivně ovlivňovat dynamiku vývoje potřeb obyvatelstva.

Tyto a další příčiny, mezi něž patří tradice, výchova, vzdělání, osvěta, zkušenosti, návyky, móda, reklama, propaganda apod., způsobují, že soustava hodnotových soudů členů společnosti o tom, co je a co není dobré, může být značně různorodá.

Soustava společenských hodnot a norem nalézají, jak jsme si ukázali, svůj odraz i v jisté soustavě potřeb, celospolečenských, dílčích a individuálních, hmotných a nehmotných. Stupeň její konzistence je závislý od toho, do jaké míry došlo k převzetí (internalizaci) hodnot (norem) společnosti jak u jejích jednotlivých členů, tak i kolektivů nebo jejich představitelů (hospodářských vedoucích pracovníků, rozhodovatelů v daném společenském subsystému, konceptorů subsystémů apod.). *Proces internalizace, tj. převzetí společenských hodnot jakožto vnitřních proměnných lidského chování, (3) je přirozeně pozvolný a složitý a svojí podstatou je procesem formování osobnosti člena společnosti.* Jde zejména o proces výchovný a vzdělávací, jehož výsledky si každý jedinec prověřuje v praktickém životě, svými prožitky a zkušenostmi, a proto je nezbytné sledovat tento proces ve všech oblastech mnohostranné společenské činnosti. Pozitivní či negativní vliv na tvorbu norem a hodnot mají i informace a informační systémy, které mohou působit k jisté homogenizaci hodnot a preferencí, často přesahující národní hranice.

Rozvoj zařízení na zpracování, uchování a přenos informací a jejich rostoucí význam v praktické společenské činnosti vytváří příznivější předpoklady pro častější zjišťování individuálních preferencí a pro vytváření celospolečenského řazení alternativ uspokojování potřeb. *Člověk je vždy ochotnější přebírat a nakonec se ztotožnit se systémem norem, na jehož vytváření měl také on svůj podíl.* V tomto směru pokračující „komputerizace“ může za jistých podmínek sehrát pozitivní roli a přispět k určité „homogenizaci“ soustavy norem členů společnosti a tím i k vytvoření systému společenských norem, které by byly převzaty převažující částí rozhodovatelů ve společenském systému.

Proces uspokojování lidských potřeb je sám o sobě individuální i společenskou hodnotou. K hodnotám lidského, tj. společenského života zajisté patří i každo-

(3) „Vnitřní proměnná“ v tomto případě znamená, že danou normu subjekt uplatňuje bez ohledu na možné sankce, které mohou být spojeny s eventuálním nerespektováním normy. Procesy internalizace společenských norem by si zasloužily hlubší výzkum v různých oborech společenských věd.

denní a všední usilování, lidská práce, spojená nejen s uspokojením, nýbrž i se zklamáním, s rozvíjením schopnosti bojovat o nové, které by mohlo být součástí společenského pokroku.(4) Proces uspokojování potřeb a proces pracovní jsou jen dvě stránky téže mince; potřeba pracovat vyplývá z potřeby uspokojovat a obráceně. Problém lidské práce je duálním problémem lidských potřeb. Z hlediska motivačního nás tolik nezajímá stav uspokojení konkrétní potřeby, nýbrž především proces usilování konkrétní potřebu uspokojit. *Vyvíjení společenské normativní základny v naznačených směrech přispívá k přesouvání postavení lidské práce z pozic prostředku uspokojování potřeb na pozici prvořadě potřeby samotné.* Konečně rozvoj společenské normativní základny a internalizace společenských norem převážnou částí subjektů plánovitěho řízení a členů společnosti jsou i spolehlivou cestou ovlivňování potřeb. Z vyloženého pojetí individuálních i společenských potřeb vyplývá, že jde vždy o pocítovaný nedostatek něčeho, co je pro hodnotový subjekt významné, že tedy potřeby mají bezprostřední návaznost na hodnoty. Bylo by proto naivní se domnívat, že lze vytvářet a ovlivňovat individuální a posléze společenské potřeby cestou jakéhosi „technického normování“, i když třeba založeného na poznatcích vědy. *Každá potřeba, tedy i potřeba takto „vědecky vytvořená“, musí být hodnotovým subjektem jako potřeba pocítována, musí být součástí jeho hodnotového systému. Není-li taková podmínka splněna, je plán vycházející z takto stanovených potřeb nereálný a s velkou pravděpodobností nebude splněn.*

Uspokojování potřeb a sdílení společných cílů

Ústředním problémem plánování je tvorba cílů rozvoje plánovacích jednotek, která přímo závisí na potřebách a hodnotách subjektů plánovitěho řízení. Pro společenské plánování je tedy zvlášť důležité, aby cíle rozvoje všech subjektů plánovitěho řízení byly odvoditelné z norem a hodnot společnosti a aby společenské normy byly těmito subjekty též převzaty, a to nejen v etapě plánování, nýbrž zejména při jeho realizaci, aby tedy ovlivňovaly jejich pracovní jednání, chování a rozhodování, která jsou součástí operativního řízení. Jedním z úkolů plánovitěho řízení je dosáhnout stavu, při němž uspokojení individuálních potřeb je závislé na plnění vyšších cílů, tedy na postupném sdílení vyšších cílů, na dosažení alespoň určitého stupně souladu individuálních a kolektivních zájmů.(5) B. F. Slavin a V. S. Česnokov považují sdílení společenských cílů za podstatnou podmínku existence každého společenského systému (organizace) a cíle řadí k jeho podstatným, vnitřním proměnným.

V této souvislosti je užitečné si povšimnout rozdílů mezi organizacemi a organismy, který spočívá především v tom, že i když obě entity vykazují funkční rozdělení práce mezi částmi, organizace má — na rozdíl od organismu — části, v nichž může mít své vlastní, samostatné účely, popřípadě vlastní samostatné funkce, které může realizovat. Smyslem různých reorganizací výrobní technické základny je oddělení, resp. přičlenění (delimitace) částí jedné organizací k organizacím jiným, které zajišťují vyšší stupeň shody dílčích zájmů se zájmy společenskými. Naproti tomu oddělení orgánu určitého organismu znamená ve většině případů jeho zánik, tedy ztrátu jeho funkce a účelu.

(4) „Člověk je živoucí bytost a potřebuje se vyjadřovat v mnoha formách, ve kterých může být život vyjadřován, včetně uspokojení i zápasu“ [Churchman 1968: 63].

(5) Myšlenka souladu individuálních a kolektivních zájmů není ovšem nikterak nová, nový je pouze jazyk, v němž je vyjadřována. Kupř. Saint Simon formuloval tuto myšlenku jako mravní cíl společnosti, kterým je „uvést člověka v stav, kde by osobní jeho zájem se shodoval trvale se zájmem všeobecným“ [Chalupný 1922: 158].

Další rozdíl mezi organismem a organizací spočívá v tom, že části organismů, tj. jejich orgány, vykazují pouze homeostatická chování. Naproti tomu části organizací vykazují nadto i tzv. chování cílové, při němž v rámci stejného prostředí mohou měnit jak cíle, tak prostředky. Rozlišují se dva typy organizací, tzv. organizace homogenní a organizace heterogenní. Homogenní je taková organizace, u níž funkcí každé její části je sloužit cílům celé organizace. U heterogenní organizace naopak cíle jejích částí (např. jejích členů) nejsou též funkcemi cílů celé organizace.

Zejména v oblasti hospodářských organizací je smyslem plánovitého řízení a organizování dosáhnout stavu, v němž daná organizace je homogenní. Protože však části těchto organizací (tj. členové, kolektivy, oddělení, útvary, závody, podniky atp.) hodnotí a mají možnost volby, hrozí současně nebezpečí, že tato homogenita bude narušena, nebo že alespoň některá část nalezne vlastní účel nebo cíl, který nebude shodný s cílem celé organizace. V rámci systému řízení je proto nezbytné vytvářet takové účinné stimulační systémy, aby již v etapě plánování byla podněcována účast částí organizací na plánovacím procesu, aby alespoň v určitém stupni bylo dosaženo naznačené shody zájmů částí a celku. Podstatnou roli v procesu sladování zájmů hraje internalizace společenských norem, sdílení společných cílů a potřeb.

Z hlediska společenského spočívá podstata racionality uspokojování potřeb v odpovědi na otázku, zda daná potřeba je nebo není v souladu s odpovídající společenskou hodnotou nebo normou. Zprostředkující článek tohoto racionalizačního řetězce tvoří cíle, které rovněž na společenskou normativní základnu mají navazovat. Jde zřejmě o jeden z nejzávažnějších a současně nejméně pochopených problémů plánovitého společenského řízení.

Především jde o to, aby systém společenských hodnot a norem byl konzistentní, tj. aby v něm byly splněny podmínky spojitosti a tranzitivity.

Další významnou otázkou, která je s internalizací společenských norem spojená, je účast členů společnosti na její tvorbě, což lze pochopit i jako jednu z forem účasti pracujících na společenském řízení. Je totiž obecně známou zkušeností, že určitou normu snadněji uplatňují ti, kteří se na její tvorbě, ať přímo či nepřímo, podíleli. Nejde přitom jen o normy na nejvyšším stupni hodnotové hierarchie. Většina členů socialistické společnosti bude jistě ochotně přijímat „základní zákon socialismu“ jakožto společenskou normu postulující všestranný rozvoj osobnosti, uspokojování hmotných i nehmotných potřeb. Problémy však vznikají v okamžiku, kdy se vzdálenost mezi subjektem a objektem plánového rozhodovacího procesu zkracuje, kdy průmět uvažovaného cíle, operacionalizujícího takovou normu, a jeho dopadů do individuálních zájmů se stává bezprostřednějším; potom obvykle altruismus ustupuje egoismu.

Převzetí dané společenské normy nebo norem subjekty plánovitého řízení je snadnější v etapě sestavování plánu než v etapě jeho realizace, tj. při praktickém, konkrétním pracovním jednání a chování. I když by se například podařilo vytvořit celospolečenské uspořádání hodnot nebo z nich odvozených cílů „ex ante“, tak aby vyhovovalo naznačeným podmínkám, není tím ještě zaručeno, že se jednotlivé subjekty plánovitého řízení budou podle takového uspořádání ve své praktické činnosti skutečně chovat, protože mezi tím se mohly jejich hodnotové postoje změnit, nebo prostě proto, že teprve faktické rozhodování „na ostro“ (když skutečně o něco jde) odhaluje jejich skutečné hodnoty a normy. Je poměrně snadnějším úkolem zjišťovat postoje členů společnosti k určité množině hodnotových prvků, které by mohly být základem pro dohodu o cílech rozvoje vymezujících cestu ke společenskému blahobytu. Avšak jednání odvozená

z takových hodnotových postojů závisí též na tom, zda se samo celospolečenské uspořádání takových hodnot stane společenskou normou, kterou členové společnosti (nebo jejich převážná část) převzou.

Při splnění těchto a přirozeně dalších podmínek se mohou stát cíle prostředkem vyjádření jednoty potřeb individuálních, dílčích a společenských.

Závěr

Naše úvahy týkající se vztahů společenských norem a potřeb lze stručně shrnout takto:

Co nejplnější uspokojování pocítovaných potřeb (společenských i individuálních) je předpokladem vyvolání a uspokojení dalších potřeb a tím i vyvolání nové iniciativy, tvůrčí aktivity jednotlivců i kolektivů. Uspokojením určité potřeby, popřípadě skupiny potřeb, se posunuje systém hodnot hodnotícího subjektu, který si určuje ambicióznější cíle, jejichž realizace si ovšem vyžaduje i náročnější a složitější prostředky. Rozvoj výroby, která „produkuje potřebu, spotřebitele i způsob spotřeby“, je spojen s procesem uspokojování potřeb. Jde o cyklus uzavřený, v němž zpětnovazební okruhy jsou základem určitého stupně „autoregulace“, při níž vznikají nové potřeby vyšších řádů, jejichž uspokojování přispívá k všestrannějšímu rozvoji osobnosti.

Lze očekávat, že v rámci naznačených tendencí se bude postupně zvyšovat význam potřeby pracujících účastnit se procesů společenského řízení i rozhodování o cílech a prostředcích společenského rozvoje, že se tento typ potřeb bude rozrůstat. Uspokojování takových potřeb přirozeně ovlivní i vlastní organizaci plánovitěho řízení a jeho metodologii. *Rozvoj iniciativy pracujících jakožto výsledek procesu uspokojování jejich potřeb, spolu s rostoucím stupněm internacionalizace společenských norem, může působit ke snižování variety výsledků společenského řídicího procesu, k určitému „zploštění“ hierarchických struktur řízení, k rozšíření kolektivní práce ve společenském měřítku i k širšímu uplatňování kolektivního subjektu rozhodování ve společenských rozhodovacích procesech.*

Společenské potřeby jsou součástí určitého hodnotového systému společnosti, jehož vznik a rozvíjení závisí na rozvoji výrobních sil, a tedy i na inovačních procesech, které si v různých společenských subsystémech postupně vynucují změny v hodnotách, normách a v potřebách.

Literatura

- Brožík, V.: *Marxistická teória hodnotenia*. Bratislava, Pravda 1976.
Elmejev, V. J.: *Metodologičeskiye osnovy planirovanija social'nogo razvitiija*. Moskva, Mysl 1974.
Filipcová, B.: *Morální norma a jednání v utváření socialistického způsobu života*. Filozofický časopis, XXIV, 1976, č. 1.
Huláková, M.: *Životní způsob a problém hodnot*. Praha, Academia 1980.
Chalupný, E.: *Dějiny sociologie*. Praha, Bursík & Kohout 1922.
Charvát, J.: *Život, adaptace a stress*. Praha, Avicenum 1970.

- Churchman, C. W.: *Challenge to Reason*. New York, McGraw-Hill 1968.
- Kiričenko, V. N.: *Dolgosročnyj plan razvitija narodnogo chozjajstva SSSR*. Moskva, Ekonomika 1974.
- Klusoň, V.: *Normativní přístupy ke společenskému řízení*. Filozofický časopis, XXVII, 1979, č. 2.
- Klusoň, V.: *Axiologie a teorie plánování*. Politická ekonomie, XXIX, 1981, č. 3.
- Majminas, E. Z.: *Processy planirovanija v ekonomike*. Moskva, Ekonomika 1971.
- Marx, K.: *Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844*. Praha, SNPL 1961.
- Marx, K. — Engels, B.: *Spisy*, sv. 13. Praha, NPL 1963; sv. 19. Praha, NPL 1966; sv. 21. Praha, NPL 1963.
- Pajestka, J.: *Inovační dynamismus a spojení vědy s hospodářstvím*. Praha, Ekonomické vědy v socialistických zemích, EÚ ČSAV, 1975, č. 11.
- Petrakov, N. J.: *Kibernetičeskije problemy upravlenija ekonomikoj*. Moskva, Nauka 1974.
- Popova, I. M.: *Stimulirovanije trudovoj dějatělnosti kak sposob upravlenija*. Kijev, Naukova dumka 1976.
- Slavin, B. F. — Česnokov, V. S.: *O někotorych obščich principach postrojenija sistěm*. In: *Naučnoje upravlenije obščestvom*. Red.: Afanasjev, V. G., Moskva, Mysl 1973.
- Světlý, J.: *Hodnoty a hodnocení*. Praha, SPN 1977.
- Velehradský, A. a kol.: *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. Praha, Svoboda 1978.
- Zelený, J.: *Úvod do filozofie*. Praha, Svoboda 1969.

Резюме

Клусоň В.: Общественные нормы и потребности

В статье изучаются отношения между общественными и индивидуальными ценностями и нормами, с одной стороны, и потребностями, с другой. Автор исходит при этом из проверенного факта, что как ценности, и нормы, так и потребности меняются, развиваются в зависимости от развития производительных сил, и что они существенным образом влияют на составление и ориентацию планов социально-экономического развития общества. В статье определяются потребности и ценности, причем автор показывает, каким образом ценности обуславливают возникновение конкретных потребностей и их удовлетворение. Процесс удовлетворения потребностей изучается также с точки зрения развития личности человека при условии, что его потребности не противоречат основным ценностям и нормам общества. Дается также классификация потребностей, подразделяемых автором на три основные группы:

- а) потребности, связанные с сохранением и развитием жизни, с обеспечением и развитием здоровья человека,
- б) потребности, вытекающие из общественной окружающей среды человека,
- в) потребности, связанные с развитием личности и самореализацией человека.

Автор отмечает мотивационное действие потребностей, так как неудовлетворенная потребность всегда является важным мотивом ориентации трудовых действий членов общества. В данной связи автор указывает, что область неудовлетворенных потребностей должна быть предметом особого внимания всех, кто разрабатывают планы развития, причем необходимо следить за тем, чтобы именно эта область «покрывалась» общественными нормами. Повышение степени удовлетворения основных потребностей одновременно повышает мотивационное действие более высоких потребностей, в частности тех, которые содействуют более всестороннему развитию членов общества. Максимально полное удовлетворение более высоких потребностей является предпосылкой развития инициативы и творческого труда, а следовательно и предпосылкой составления более напряженных планов социально-экономического развития на дальнейшем этапе.

Summary

V. Klusoň: Social Norms and Needs

The present paper studies the relationship between social and individual values and norms on the one hand, and needs on the other. It proceeds from the verified fact that values and norms as well as needs change and develop in dependence on the development of productive forces and substantially effect the elaboration and orientation of plans concerning the society's socio-economic development. Needs and values are defined; it is shown how values influence the emergence of concrete needs and their satisfaction. The process of satisfying needs is also examined from the point of view of the development of man's personality, provided that his needs are not in contradiction to the basic values and norms of society. Also a classification of needs has been worked out presenting three basic groups: a) needs connected with the preservation and development of life, with safeguarding and promoting man's health, b) needs ensuing from man's social environment, c) needs relating to the development of personality and to man's self-realization. The motivating impact of needs is referred to: an unsatisfied need always provides a major motive for the orientation of the working activity of the members of society. In this context it is pointed out that the sphere of unsatisfied needs should become the subject of special attention on the part of all those responsible for development plans, and great care should be devoted to "covering" this particular sphere with social norms. The rising level of the satisfaction of basic needs simultaneously enhances the motivational impact of higher needs, especially of those contributing to the all-round development of society members. The fullest possible satisfaction of higher needs forms a precondition of the development of initiative and creative work, and thus also a precondition of the elaboration of more ambitious plans of socio-economic development in the forthcoming period.